

II yazı

Böyük demokrat Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin qəlbi "fars millətçiliyindən uzaq olub, türk sevgisi ilə dolu" olan dahi Nizami Gəncəvi ilə könüllər sultanı Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" poemalarının bənzərliyi və fərqliliyi barədə fikirləri maraqlıdır. O, özünün çox qiymətli "Azərbaycan şairi N.Gəncəvi" adlı monoqrafiyasında həmin poemaları qarşılaşdırmış və mükəmməl təhlil aparmışdır.

İlk növbədə, bu əsərləri iki şairi Azərbaycan adı ilə sıx bağlayan amil kimi dəyərləndirən Məhəmməd Əmin yazır:

İki Məhəmməd dühasının ədəbi-estetik görüşü

Füzuli poeziyası Rəsulzadə poetikasında

di: "...hər iki əsər kəndi növündə orijinal, kəndi növündə böyük və kəndi növündə yüksəkdir. Nizami də, Füzuli də klassik Şərq ədəbiyyatının ölçüləməz birer varlığıdır. Ölçüləməyənləri qarşılaşdırmaq dəxi bəhs konusu olamaz. Böyüklük, kiçiklik kimi nisbətənlərini dıxında, iki şah əsərin özəlliklərinə işarət etmək lazım gəlirsə, ancaq şunu söyləyə bilirik: Nizami Məcnunu şeirləşdirmiş isə, Füzuli şeiri məcnunlaşdırmışdır".

O, poemaların həcm fərqləri (Nizamini poeması 4600, Füzulinin poeması isə 3200 beytdən ibarətdir), hər iki poemanın əsasən eyni vəzndə və məsnəvi tərzində yazılmasına baxmayaraq, Füzulinin əsərində digər müxtəlif vəznərdə olan qəzəllərdən, hətta bəzən dördlülklərdən istifadə edilməsi, Nizamidən fərqli olaraq Füzulidə "təmsillərlə hekayə içində hekayələr əkləməsinin" olmaması, bir sıra epizodların dəyişdirilməsi və yeni epizodların əlavə edilməsi, fərqli dillərdə yazılması və s. faktlarla Füzulinin Nizamidən iqtibas etməsi barədə söylənilən əsassız fikir və düşüncələri faktlar əsasında qətiyyətlə rədd edib.

Azadlıq carçısı M.Əmin poemalar arasındakı bənzərlik və fərqliliyi həm də onların müəlliflərinin ədəbi şəxsiyyətlərinin və yaradıcılıq ruhlarının müxtəllifliyində axtarırdı. Onun fikrincə, Nizamidə tarixilik, tarixə yaxınlıq, hadisələri real sferaya gətirmək meylli daha üstündür. Füzulidə isə tərsinədir. O, real tarixi hadisələri və şəxsləri mifikləşdirmiş, təbiə həyat qayğılarından sıyrılan ilahi bir eşqin xəyalını təsvir etmişdir. M.Ə.Rəsulzadəyə görə, "Nizamidə adi bəşəri duyğu və əlaqələrdən ayrılmamış görünən Məcnun Füzulidə "bəşəriyyətdən" tamamilə ayrılmış bir şəxsiyyət halındadır". Bu da Füzulinin hadisələri zehindəki təsəvvürə görə təsvir etməsindən, məhəbbəti ilahiləşdirmək və ölümsüzləşdirmək istəyindən irəli gəlirdi. Füzulidə məhəbbət motivləri daha güclüdür. Onun qəhrəmanlarının ölümü bir-birinə qovuşmaları, eşqin ölməzliyi və əbədiyyəti, məhəbbətin təntənəsidir. İlahi yolun başlanğıcıdır.

M.Ə.Rəsulzadənin Füzulinin Azərbaycan, Şərq, o cümlədən bütün dünya ədəbiyyatına təsiri barədə fikirləri maraqlıdır. Tanınmış filosof və dövlət xadimi "Azərbaycan kultür gələnləri"ndə Füzulinin Şərqi "ən böyük lirik" hesab edir. Yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, o, Füzulinin nəinki Azərbaycanı, bütün türk dünyasını həyəcanlandırmaq qabiliyyətinə malik şair sayır.

Orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı öz inkişafının zirvəsinə, şübhəsiz ki, Füzuli sənətində çatır. Lakin Füzuli XIX əsrin axırlarına kimi Azərbaycan ədəbiyyatında hakimi mütləq olub. Rəsulzadə "Azərbaycan Cümhuriyyəti" əsərində qeyd etirdi ki, Azərbaycan türk ədəbiyyatının

müstəqil bir cərəyan şəklində almasında Füzulinin türkçə yazması mühüm rol oynamışdır. Eşq şairi istedadlı nümayəndələri ilə tanınan bütöv bir ədəbi məktəb formalaşdırmışdır. Təsədüfi deyil ki, ingilis yazıcı və şərqşünası E.J.Vilkinson Gibb "Osmanlı poeziyası tarixi" adlı əsərində onun "türk şeirinin bayrağını əlçatmaz yüksəkliklərə qaldırdığını" göstərib.

M.Ə.Rəsulzadə proletkultçuların, kommunist-bolşeviklərin Füzuliyə, o cümlədən klassik ədəbiyyatın digər görkəmli nümayəndələrinə neqativ yanaşmasına da öz münasibətini bildirib. O, sovet dövründə məktəblərdə böyük şairin həyat və fəaliyyətinin öyrədilməsinə laqeyd olan, "Rusiyadakı inqilabi ədəbiyyat ilə hesablaşmaq lüzumunu" irəli sürən "bolşevik firqəçiləri və sovet münəqqidlərini" kəskin tənqid edirdi. "Türk harsı və millətçiliyi əleyhinə bir nümayiş" adlı məqaləsində belələrinə kəskin cavab vermişdi. Tarixin sonrakı gedışı də böyük mütəfəkkirin haqlı olduğunu sübut etdi.

1959-cu ildə Füzulinin şah əsəri "Leyli və Məcnun" ingiliscəyə tərcümə ilə UNESCO tərəfindən yayımlanıb, həmçinin alman, ispan və rus dillərinə də çevrilib, ABŞ-ın populyar ədəbiyyat portallarında əsərləri yayımlanıb, müxtəlif dillərdə yazılmış ensiklopediyalarda ona həsr olunan səhifələr digər klassik şairlərimizə həsr olunanlardan daha çoxdur. İnternet resurslarında haqqında 500 mindən çox başlıqda link açılıb, 1994-cü ildə UNESCO tərəfindən "500-cü ildönümündə Füzuli" adlı beynəlxalq tədbir keçirilib. Nəhayət, "Dahi Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 530 illiyinin qeyd edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncam imzalaması Rəsulzadənin şair haqqındakı qənaətlərinin təntənəsi, Füzulinin yalnız Azərbaycan ədəbiyyatının deyil, bütün dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi olmasının sübutudur.

**İmran VERDİYEV,
Əməkdar müəllim**